

cap a la terra, també a la terra irlandesa. Hi ha un homenatge als morts, de cos i vida encara presents, potser amb prou vida per a donar sentit, en una dimensió abans desconeguda, al moviment que no

va enlloc i a la paràlisi esdevinguda neu que amoreix igualitàriament la terra al capdavall hospitalària.

JOAQUIM MALLAFRÈ

«Això tot just comença»: *Terra de naufragis*, de Pere Quart, per Joaquim Noguero i Ribes

En acabar la contesa civil, a la immedialta postguerra, amb una cultura abruptament tallada i una bona part dels seus representants a l'exili, la poesia representà un dels pocs camins de represa i de poder donar cos al que Castellet i Molas anomenaren «voluntat de permanència més enllà de la realitat».¹ Els primers textos que es publicaren foren, evidentment, lligats als esdeveniments civils que a tots preocupaven (i anul·laven), i alhora escrits amb tècniques utilitzades ja anteriorment. Tanmateix, i com Enric Bou o els mateixos Castellet/Molas assenyalen, havien de prendre una nova dimensió, molt més lligada al moment present i a la vida quotidiana, que no hagués estat anteriorment predicable; una «dimensió política»² que evolucionaria al llarg d'una gradació des de mers indicis a *Nabi* o a les *Elegies de Bierville* (encara que prou importants pels seus efectes), fins a arribar a desenvolupar-se com a centres temàtics del llibre en autors dels seixanta (realisme històric). Inflexió progressiva que Castellet i Molas considerarien, en la seva anàlisi del 63, «històricament necessària».

Terra de naufragis (1956) se situarà en la confluència de tota aquesta sèrie de factors, amb lligams i en contrast, alhora, tant amb allò que l'havia precedit com amb el que havia de seguir-lo. Així, d'una banda, connecta amb les tradicions «estètiques» del Noucentisme i el postsimbolisme (tot i que ideològicament avançat respecte a aquestes) i, de l'altra, amb les «ètiques» d'arrel romàntica –sinceritat, expressivitat– i realista –el component crític davant d'una realitat constatable empíricament que és utilitzada com a referent amb una certa finalitat de revolta. Respecte a l'obra anterior de Pere Quart,

Terra de naufragis trenca en certa manera amb els tres llibres publicats abans de la guerra i connecta directament amb el primer de la postguerra, *Saló de tardor* (1947), encara des de l'exili, que el va precedir. Desenvolupa, llavors (anys 40 i 50), els símbols de l'ombra (relacionada amb la mort i el clot d'un present problemàtic on es troba el poeta i la seva comunitat), el naufragi (que utilitza per primera vegada a *Bestiari*, adreçat a ell mateix) i el silenci (relacionat també amb la mort –«darrer silenci»–, la solitud –«lluny de veus i braços»– o la situació d'ignomínia que conforma la realitat que l'envolta –«El botxi»–). A part, és clar, uns altres de menys repetits però igualment significatius: la figura de Jesús i el paper d'una fe sincera (que tindrà, en endavant, un lloc central dins la seva poesia), els somnis (el «somni horitzontal»³, p. 32, que suposa el temps allargassant-se fins a la mort), o la llum última («el llamp que desterra!», p. 68), la possible resurrecció, donant sentit a una vida que, per la mort, sembla inútilment bastida.

Com és normal en tota poesia moderna, el llibre actua com una mena de mirall respecte a la literatura i a les tradicions anteriors. El passat no es recupera, llavors, com a passat, sinó per les seves possibilitats de formalització en el present. No es tracta d'acumular cultura «antiga», sinó de reincorporar-la de manera dinàmica dins l'avui, aconseguint una tradició en moviment, sempre actualitzada. Així, els mites bíblics –com Noè–, o els seus preceptes –«El manament»– poden, obertament, canviar de funcionalitat i, per tant, de significació. Les Nadales, per exemple, són, d'una banda, crítiques respecte a una forma tradicional ara novament utilitzada i, de l'altra, plantegen, pa-

1. Joaquim MOLAS i Josep M. CASTELLET, «Assaig d'interpretació històrica», pròleg a *Poesia catalana del segle xx* (Barcelona 1963), p. 143.

2. Enric BOU, *La poesia*, dins RIQUER, COMAS, MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. x: Part moderna (Barcelona 1986), ps. 277-278.

3. Les citacions de l'obra, acompanyades del nombre de pàgina corresponent, provenen de la primera edició: Pere QUART, *Terra de naufragis* (Barcelona 1956).

ral·lelament, la impossibilitat de lligar-se a una fe institucionalitzada, ancorada en el passat, i mancada per tant d'arrels veritables. Aquests jocs a diferents nivells, les imatges i els símbols, l'estructura general del llibre –desenvolupant-se a partir d'un eix vertebrador que actua com a centre temàtic–, el treball sobre el llenguatge que ofereix un producte finalment, i finalment, elaborat, o l'ús d'elements distanciadors –com la ironia– són consideracions poètiques modernes no pas desvinculades del corrent postsymbolista. Malgrat tot, són fonts utilitzades sense que hi hagi un lliurament del poeta al corrent i, molt probablement, la seva utilització també pot ser deguda a un factor històric: la dictadura i, és clar, la impossibilitat d'un estil directe. Antoni Turull parlava ja, a propòsit de *Saló de tardor*, d'un «silenci líric» que contribuïa «a l'estètica del poema», cosa que és força paral·lela al Mallarmé que deïa que designar un objecte és matar-lo poèticament. Pere Quart s'agafa, doncs, a un principi postsymbolista que sol fer més hermètica la poesia, però, de quina altra manera podia, ja a Catalunya, parlar del seu present i l'esperança vers el futur? Així, el poema «El manament» es constitueix com a significativament plural en justificar tant l'art hermètic o l'abstracte («traça per cas signes eixuts només/ [...] impensables imatges del no res», ps. 48-49), amb la possibilitat d'accedir al misteri i, per tant, a una veritat molt més transcendent pel camí de la desautomatització (primera lectura); així com (segona lectura) la impossibilitat de l'art realista («no obraràs cap figura [...] ni d'allò que és a baix damunt la terra», p. 48) per la imposició d'una llei en aquest cas, malauradament, potser ben humana («Car és escrit, hi ha el manament», p. 49).⁴

Altrament allò que podria fer pensar la lectura del pròleg de Joan Teixidor en la primera edició, el poeta no busca els *vestigia Dei*, sinó, com assenyala Turull, «el complex sentit de l'existència en el nucli

del jo ara i aquí».⁵ Vet aquí la citació de Novalis amb la vida com a «acció adolorida» que encapçala l'obra. El llibre no se centra, doncs, en la fe, sinó en el mateix Home, en les seves limitacions i els seus horrors (i, per tant, entre tots els possibles, les seves vacil·lacions també entre creure en la mort-ombra o en la mort-llum finals:

La columna infinita, massissa
que soterra –o el llamp que desterra!,
p. 68).

Amb la seva provocació a Déu, la prova del fruit de l'arbre del bé i del mal, l'arbre de la ciència, l'home perd el Paradís, la Gràcia, el do d'una fe gratuïta; però acceideix, d'altra banda, a la possibilitat del dubte i el Coneixement, i es constitueix Home en aquesta mateixa possibilitat. La imatge de Jesucrist no es negarà perquè fou oferta a l'home després de la pèrdua de la seva innocència, i implica tant l'expressió d'una fe sincera –símbol de la tendència sentida vers el Misteri i la seva esperança–, com la formulació d'unes normes de conducta (amor, fe despresa però conscient, etc.) que haurien d'oferir un futur ple d'esperança, caracteritzat, en contrast amb el nostre present, gairebé com una mena de revolta. Naturalment, Joan Oliver no acceptarà una «fe cruel», obligada, la «història oficial» d'una religió dogmàtica que ha tractat d'amansir el dubte i d'ignorar el possible buit de l'existència de l'home per qüestions de poder personal i interessos creats (la possibilitat, pel camí de la resignació i la creació d'altres «mites», de mantenir uns determinats ordres i estructures classistes). Els valors associats amb el Crist original haurien dut aquesta «història» que «coixeja de les quatre grapes»⁶ per camins ben diferents (per això el final esperançat de «Raconto»). L'aparent buit existencial, la «imatge depriment i inútil» (en mots de Turull) que pot prendre la vida, semblen dur l'home, limitat i impotent davant el Misteri, a creure en llums que no pot veure, o negar, fins i tot, les d'ara (perquè, quin sentit tindria llavors, sense la salvació, tota l'existència: el dolor, el naufragi, les pors?). El mateix primer poema ens dona, potser, la resposta, ja que els olis com monedes que es bressaven dins la calma –els dubtes dins el silenci dels temps de naufragi– esdevenen «llunes de regadiu»: o sigui,

5. Antoni TURULL, *Pere Quart, poeta del nostre temps* (Barcelona 1984), p. 101.

6. PERE QUART, «Les cobles del temps», dins *Poemes escollits* (Barcelona 1986), p. 79.

que la lluita, aquells dubtes, són el mateix terreny finalment fructífer on l'home pot retrobar-se. Els combats, interiors, és clar, el desig i l'esperança, el buit més profund o el més foll i ple dels entusiasmes, la fe petita i la por per la mort tipificaran la seva existència. Aquest és el centre de l'obra de Pere Quart: l'home en la seva condició de naufrag que pot arribar a salvar-se; l'home, no Déu. El paper d'aquest queda limitat al de la persona i les seves creences.

II

Terra de naufragis té dues parts clarament diferenciades: una, entorn del jo i la condició humana en general, dóna títol al recull sencer; l'altra aplega cinc nadales que, partint de l'exploració de la fe per l'interès sentit per l'home vers el Misteri, estudia aquesta «realitat» i presenta, en bona mesura, les conclusions del llibre. Com hem aclarit a l'apartat anterior, el centre d'aquesta poesia és l'Home i, més específicament, l'home en la seva condició de naufrag. L'home, naufrag del món; el català, naufrag de la seva pàtria petita. Malgrat tot, aquesta lectura social queda sempre subordinada a l'existencial, molt més complexa, jerarquitzant-se en una sèrie de categories que Francesc Vallverdú assenyalava ja en un article parlant del naufrag «com a individu que ha enconstrat dramàtics avatars, com a ciutadà que ha viscut les vicissituds de la seva col·lectivitat, com a habitant d'un món que, amb el poeta, s'esquinça entre la mort i l'esperança».⁷

La situació queda ben clara al primer poema, «El naufragi»:

El naufragi l'escriu
amb un vol d'ales fredes
un ocell sense niu,
(p. 31)

on les connotacions de l'escriure adolorit, producte de la desfeta, el sentiment de pèrdua («sense niu»), el silenci, la impotència o la solitud («mar [...] soliu») són ben clares. Tanmateix, aquestes mateixes vacil·lacions que, lentament, l'ocupen («olis com monedes») duren, com hem comentat ja en l'apartat anterior, al terreny perfectament adobat i fructífer de la recuperació: «llunes de regadiu». La lec-

tura històrica, és clar, també hi és possible. El «vol d'ales fredes» correspondria llavors amb la fugida obligada del poeta (exili), que esdevindria, lluny de la pàtria que li fou bressol, «un ocell sense niu». Les «llunes de regadiu» s'interpretarien amb les mateixes connotacions d'esperança, però ja no per a l'Home -descobridor en els dubtes de la seva pròpia essència-, sinó per al català i la seva lenta recuperació des de la clandestinitat («Quin vol de clams, quins invisibles passos/avui s'estenen pels camins del foc?»).⁸ Una doble lectura que és també en «Noè»: d'una banda, l'Home perdut en el naufragi i, paral·lelament, la Catalunya que cerca recuperar-se amb el retorn a «la deu profunda» oblidada (p. 36). La veu del jo poètic final, escèptica davant d'aquesta recuperació, és, en aquest poema, la de qui ha perdut tota il·lusió en veure els seus antics somnis destruïts,

les illes no són daurades.
Tot era mentida. (p. 60),

de qui sap «sord» a Déu, o potser «dormit» -un Déu que «calla» sempre, malgrat que tot l'escolti (p. 38), perquè no és o, senzillament, ignora l'home-, i de qui suposa, per tant, ingenu Noè (l'Home, Catalunya) esperant resposta (Noè o aquells qui creuen el «mite» bíblic on diu que la rebé):

En aquell temps ningú no s'estranyava
de res.

Vegeu la Bíblia. (p. 47).

Si el llibre és testimoni del naufragi, haurem de demanar-nos d'on neix. Recordem, llavors, la importància donada pel poeta al seu contacte amb la realitat personal i civil «a frec d'història»,⁹ lluny de tota «peresa acovardida» (p. 39), o les paraules de Vallverdú citades més amunt («naufrag [...] com a individu [...] com a ciutadà [...] com a habitant d'un món que [...] s'esquinça»), i la resposta arribarà oferta pel mateix Pere Quart a partir de tota una sèrie de poemes on el contacte amb una realitat frustrant és cru i directe:

El botxi fa un eructe
i encén una caliquenya.
Els infants juguen a selva

8. En aquest mateix sentit, recordem el poema «Tu», de *Saló de tardor*. «[...] / Com saba pacient sota l'escorça, / més pura revindrà l'antiga força / que ja es desvetlla d'amagat dels déus».

9. Josep M. CASTELLET, *La poesia*, dins *De Joan Oliver a Pere Quart* (Barcelona 1969), p. 39.

7. FRANCESC VALLVERDÚ, *Joan Oliver i Pere Quart*, «Serra d'Or», núm. 112, p. 44.

entre llaunes i runa;
el gran apunta amb la canya
i l'altre estrafa la hiena
[...]
El silenci no es detura.
(p. 54)

Un món ben immediat el d'aquests infants que juguen en un paratge marcit que un dia contrastarà, amb xoc cru, amb tots els seus somnis i il·lusions (quan el dolor substitueixi el joc, i tot sembli «mentida»). És cert que, en una primera lectura –o bé, aïllada de la resta de poemes– els versos que presenten els fills del botxí semblen tenir només la finalitat de contribuir al sentiment general de desfeta: tant pels seus jocs dins «l'ermit de l'eucaliptus», envoltats de «llaunes i runa», com precisament per estrafer un d'ells «la hiena» (mamífer carnisser que, com és sabut, s'alimenta de carronya –i no fa el mateix el botxí guanyant-s'hi el sou?) i el seu germà, morbós –apuntant-lo amb la canya–, el trist quefer del seu pare. Però, bo i llegit el conjunt del poemari, ho sabem també paral·lel a una fe innocent que, com veurem, és finalment perduda. Després de tot, imitin el que imitin, hem de recordar que aquí els infants juguen encara; el seu pare només calla:

El botxí dina en silenci
[...]
El silenci no es detura.

Possible pluralitat de significacions que, actuant en diferents nivells, s'allargassen i es complementen, alhora que contribueixen amb d'altres factors al caràcter d'universalitat i al valor d'aquesta poesia. Així, el botxí pot ser llegit com a botxí real i prendre tota la seva força del context històric de repressió on es presentava; però, ni més segura ni menys improbable, resta la interpretació on aquest personatge no és altre que el mateix home, botxí executor dels seus propis somnis i esperances, botxí del seu món («I seguiren els homes les guerres de costum», p. 28) i de la seva mateixa presència-existència:

ha guanyat a poc a poc, de pressa,
rovell d'enyors, peresa acovardida
i una mesura rasa d'incerteses
on cerca brins la desmenjada fe.
(p. 39)

Sol entre els seus, entre «llunes fredes» i «fresses seques» (*calent i humit* sempre seran termes positius dins l'obra oposant-se als seus antònims, representants de la mort), oprimint pel temps que sempre passa («Més endins sona el rellotge») i la quo-

tidianitat parada («La dona sempre dreta», que despara taula i frega, el cafè, la calin-
quenya...), s'obsessiona per un treball on de cap manera no pot sortir realitzat (des-
pert «pensa en la feina», dormint hi som-
nia). Una feina insatisfactòria i alienadora
que no justifica, per ella, i en benefici de
cap deure, l'abandó d'altres activitats més
plenes. És per això que el poeta titlla de
«cadell estòlid, vana maquineta» (p. 58) la
infermera que, dins d'aquesta alienació
collectiva, corre «desalenada,/ cap a la
feina», ignorant l'amor que se li ofereix,

la vida nova
la sang del cor

(mancada d'esperit crític –«cadell estò-
lid»–, segueix les consignes). La crítica
vers aquesta feina-deure oposada a l'amor
va paral·lela a la que, com veurem, s'esta-
blirà entre la fe-deure, heretada i imposa-
da (i quina fe hi ha en el fet de creure per
força?), i la fe-amor lliurament. En qualse-
vol d'aquests casos, trobarem el rebuig
dels mites establerts en pro d'una classe
determinada, que perjudiquen l'home
comú en suposar-li de manera alienada
com a deures la resignació, l'espera, el
treball, la «justícia» (vers qui?).¹⁰ La foca-
lització en una parella d'amants del món
de la desfeta té una funció crítica molt
semblant («La parella», ps. 55-56). L'amor
encara és possible («els llavis vençuts i
penetrables»), i l'esperança:

Clouen els ulls per a saber les coses
que esperen fa dos dies,

però, nous Adams i Eves, no del Paradís,
sinó de l'Holocaust, el que ara no se'ls
perdonaria és, paradoxalment, l'absència
de revolta (tenen «les mans estretes, du-
res, combatives»). La visió desesperada
continua imponent-se, i l'absurd d'una
existència sovint, i aparentment, deslliga-
da i inconnexa, sembla quedar reflectit a
«Guió» (ps. 50-52).

Naturalment, ni la felicitat, ni una fe
sincera, l'haurien dut al dolor. L'enfronta-
ment amb una realitat oposada als seus
somnis duu l'esfondrament i, com a via
possible, la reflexió existencial

10. Un tema que desenvolupà a bastament en la seva poesia posterior. Recordem «Savis, poetes, homes feliços, dones del poble malmenjades», *Vacances pagades* (Premi Ausias March, 1959), com un exemple prou immediat, on ja és del tot explícit.

...mesura rasa d'incerteses
on cerca brins la desmenjada fe
(p. 39)

i social:

el llibant segat es rompé
i oblidaren la deu profunda.
(p. 36)

Així, a «Epitafi de mariner» ens diu ja que la seva mort sobrevingué de «tant vetllar els estels com un avar [...] amb el cor adormit de cara al nord» (p. 32), car això li féu perdre el present i les arrels en el seu passat: «va perdre la mirada i el record». El temps, fins que arribi la mort, no és sinó un «abisme horitzontal» que l'aboca al buit, ja que, malgrat la beatitud d'aquella innocència primera,

la vida vol tastar els somnis
com un infant entre reixes
(p. 59).

Però aquest contacte amb «una font d'aigua negra» (*id.*) n'enforça el desig («la meva set es revifa», *id.*) i, com a conseqüència final de tota esperança,

En la dormida m'adormo
i espero la lluna plena
(p. 60),

la frustració i l'escepticisme:

La vida vol tastar el somni,
he naufragat a l'antiga,
les illes no són daurades.
Tot era mentida.
(*id.*).

Amb la qual cosa, no creure (en els altres, en els somnis, en la fe, en Déu) duu, paradoxalment, a una nova seguretat: la del turment, l'abisme, el dolor, ja que

No ho veuria escrit,
si tot fos mentida,
al fons de la nit
de la meua vida.
(p. 35)

Una seguretat de ser «condemnat», «venut cada atzar [cada possibilitat de futur] als pitjors presagis» (p. 34), en un «infern de polígam» que s'identifica amb la solitud («infern glaçat sense ni diable»)¹¹ per a

11. El fragment d'«Infern de polígam» d'on he extret aquest vers («d'un infern glaçat / sense ni diable [...] al fons de la nit / de la meua vida») té un precedent claríssim en el poema «El freu», de *Saló de tardor* (*vid.* sobretot els versos «a inferns glaçats temps ha deserts / a tanta nit, a tanta llum nonada, / a tanta mort a nova mort damnada»).

qui hauria volgut viure enmig de la calidesa d'altres «veus i braços»:

Amb l'abisme obert
penaré en desert.
(p. 34)

Context on, com a proposta irònica, pren ple sentit «El guany»: què perd qui arriba nu?

Si la vida de l'home ha perdut ara tot sentit, on rau, doncs, la salvació-justificació d'aquest jo que és al món? La resposta és doble: o es justifica en la immanència, o sigui, en la mateixa essència de l'home descoberta en el coneixement i la llibertat (independent de Déu); o se cerca en el transcendent (aquí, la possibilitat de Resurrecció). Aquesta última sempre en la doble lectura individual i col·lectiva, i entesa en termes de recuperació: de l'Edèn antic, en la primera; dels antics valors, en la social i històrica. El llibre reflectirà la tendència vers el Misteri que domina l'home (un i altre cop es reincideix en aquesta possibilitat de salvació rere la mort), malgrat que tot en la raó s'hi oposi («ànima meua, vols venir [...] Veuràs i no entendràs», p. 25), i establint-se una oposició entre la fe -clivellada- i el buit total que es nega a acceptar:

La fe en un Cel ulterior em falla
i el No-res -res de res!- no el puc concebre.¹²

El poeta sent ja el que dirà més endavant a *Poesia empírica*:

Em puny el cor aquesta visió
d'un món formós i monstruós alhora!
Sempre per a la mort, per a la mort,^{12bis}

però no pot abandonar-se encara al fet empíric, lligat a les úniques «certeses» de justificar l'home en ell mateix, en la seva activitat i les seves vacil·lacions (sí que ho farà al final del llibre, en la conclusió que trobem a «Racconto» i que deduem també, com ja hem vist, d'«El naufragi»). Ja no es pot creure en un Déu. La pèrdua que origina la seva absència n'augmenta el desig («Quan Déu calla tot escolta», p. 38), i l'home s'aparta d'aquest Déu justicier de l'Antic Testament que no pot engegar «el sol de la misericòrdia». Un Déu

12. P. QUART, *Poesia empírica*, *op. cit.*, p. 144. Aquest tema s'estén com a nucli temàtic no només de *Terra de naufragis*, sinó també de bona part de la resta d'obra de Pere Quart. N'utilitzarem citacions que confirmen, sovint de manera explícita, el que hem de deduir implícitament en el llibre del 56 -per la censura, entre altres raons. Recordem aquella segona lectura d'«El manament».

^{12bis}. P. QUART, *ibid.*

gelós («El manament») que no sabem si pren l'home «per a martiri o joc», com un ninot («Rígida criatura tota en braços/del déu», p. 33), o resta «indiferent a l'ombra» (p. 44):

Els déus, què saben del comiat dels
homes
a l'hora desolada i única? (*id.*)

L'home ha quedat enfrontat tot sol amb el seu destí.

Com diu Dolors Oller en el seu article sobre «Els déus de Grècia» de Schiller: «la natura ha quedat deserta de déus tutelars [...] El poema de Schiller és un lament líric-filosòfic per la desolació i per la tristesa que omple l'univers i la terra, deserts ara dels déus i de la joia que abans l'habitaven?»¹³ Si substituïm la protecció dels déus antics per la del Déu cristià, trobem el mateix humaníssim plany davant la pèrdua d'una fe entregada, innocent, bandejada per un «magí [...] pare de la por»,¹⁴ irrecuperable ja. La possible sortida és, però, diferent, ja que si Schiller vol «crear-se, mitjançant la intel·ligència i per la seva imaginació, tot allò que la realitat li oculta o li escatima, i engendrar [...] una Grècia»¹⁵ on fugir, Pere Quart no accepta aquesta via. Ell no busca eliminar la realitat de la seva poesia, sinó, acceptant-la, dur un missatge que ajudi a superar-la. És clar que l'activitat poètica l'ajuda a recuperar-se, però ho fa compromès a altres, fugint de la solitud (en una actitud paral·lela a la del retorn de l'exili). Com *Nabí*, encara que d'una manera diferent i amb conclusions també diferents, planteja el problema de l'existència humana en termes pròpiament existencials, llavors que el real no podia fer-los costat. I també com Jonàs, la vida del poeta pren sentit amb la seva missió d'anunciar el desastre: el futur de Nínive en el cas d'aquell; el present català per al poeta; el de tot temps, mentre vagaregi perdut, per a l'home (en aquells mateixos anys Joan Oliver utilitzava el pseudònim de «Jonàs» a «Destino»). La lluita turmentada esdevé un element recurrent a partir del qual s'estructura l'obra en dos pols diferenciats: vida i mort. Les imatges més habituals són el silenci, l'ombra, la quietud, la fredor, la sequedat, confrontats a veus, llum, moviment, calidesa i humitat com clars representants de la vida (vegeu, per exemple, «Ossada meva» ps. 64-65).

Hem volgut deixar per al final l'apartat que obre el llibre –les cinc Nadales– per-

què, al nostre entendre, en resumeixen el conflicte bàsic i, seguint la interpretació que hem anat oferint, donen una actitud d'acord amb ella. Els cinc poemes es desenvolupen entorn de la fe i de Jesucrist com a nuclis temàtics. És l'especial vinculació a l'home i a la seva història, així com el lloc que ocupa en el naufragi o les normes de conducta que podria dur implicites en un futur de millora individual i col·lectiva, allò que justifica la importància que hi té la fe. Davant la mort, hom espera encara un més enllà que el justífi. Per això, perquè, malgrat tot, espera que «a l'hora onzena» li plantin les ales (p. 63), és davant la mort «amb avarícia», tot i ignorar «amb seny mortal». I és que la raó no pot entendre ni el Do, ni la Gràcia, ni el Misteri, tot i desitjar-los des del dolor («la vida és [...] una acció adolorida») amb tanta força:

ànima meva, vols venir
fins a l'Espluga del Misteri?
Veuràs i no entendràs.
(p. 25)

Per això l'escepticisme davant la possibilitat de l'ensomni, per por que, finalment, esdevingui tot mentida, tal com passà amb d'altres esperances no confirmades: «Tot era mentida» (p. 60). No és pas un tema que quedi limitat a *Terra de naufragis*; a «Lletania» (*Vacances pagades*), per exemple, trobem:

mentides de fe,
que són trista gran misericòrdia
del cel per als sofrents
i els míseros de la terra;
altes mentides fabuloses
que un dia, no sé com,
diu que seran certeses,
(Gràcies, Senyor, per endavant,
acompte sense garanties,
per si així fos.
Amén, amén, Senyor!
Oïu el clam, Senyor?)

Perquè la mort, quan ens remata, mentit!¹⁶

on, malgrat ser tan clar l'escepticisme («mentides fabuloses», «no sé com», «per si així fos», etc.), tampoc no deixa de ser-ho l'esperança que, isolada (fins i tot, tipogràficament), ens arriba finalment amb claredat i força, com si el plany que la conté hagués estat xafat, o omès, en els versos anteriors. Aquesta esperança en la

13. DOLORS OLLER, *Josep Carner: De la llei i de la gràcia*, dins *La construcció del sentit* (Barcelona 1986), p. 149.

14. P. QUART, *Quatre mil mots*, op. cit., p. 124.

15. DOLORS OLLER, *ibid.*

16. P. QUART, *Vacances pagades*, op. cit., p. 83.

resurrecció final –existencial, colectiva– apareix sovint de la mateixa manera dins *Terra de naufragis*: aïllada en un vers –final, normalment–, com petites clapes de color entre els grisos i l'ombra general del llibre, crític, desolat.

La primera de les cinc nades, «Borrisol d'àngel», la dedica a Verdaguer. Hi juga tant amb el fet cultural i literari com amb la fe. Així, si el fons remet a una primera fe sincera, innocent, les formes literàries ho fan amb les d'aquell autor. S'anuncia ja la possibilitat de canvi quan veiem que la vida desgasta aquesta confiança cega

durant el vol
deixo un polsim, no gaire,
de borrisol.

Miques de fe que arrelarien una altra vegada si hi ajudés l'Infant.

El canvi anunciat al primer poema s'ha complert: la fe ha entrat en crisi, neixen els dubtes («Qui senti el vent») i es busquen respostes («busqui el torrent»). Per això és un pessebre crític, perquè l'anèdota inicial, el mite, és confrontat al nostre coneixement de la realitat i se subratllen, per tant, les aparents contradiccions internes que podem trobar-hi:

Diu el pare: ho han fet sense mi,
d'amagat, valga'm Déu, per miracle...

[...]

I la mare (doncs Mare de Déu
i raríssima Verge)
(p. 22).

En endavant, com a home i com a col·lectivitat, hom haurà de caminar a la recerca del propi destí:

Els tres Reis a camell pel sorral,
Palestins que barquegen encara,
[...]
Catalans que la història prepara... (*id.*)

A «Complanta de Nadal», i com ja anuncia el títol, comença el plany pel dolor i la desfeta que duu implícita aquella presa de consciència per la sortida de l'Edèn. Els Nadals d'avui són

plagis de cors angèlics,
amb luxes d'or falsos reis
i preguera automàtica!
(p. 23),

la mostra d'una fe heretada, mancada d'arrels («Plantem un arbre sense arrels/ al

living»¹⁷. Tant el poble, com aquells que haurien de mantenir el seu missatge, han oblidat el Crist veritable: «Infant, ja tot hom ha oblidat el Messies» (p. 23).

Contrari a la religió institucionalitzada que, normalment, s'ha ajuntat amb les formes del poder en perjudici dels de sempre, Pere Quart diu a *Quatre mil mots*:

Catòlica, apostòlica, romana!
És que no gosen dir-ne cristiana?
[...]

Les llavors de Jesús, prou abundants,
¿quan prendran a l'entranya dels humans
per al retorn, en treballosa albadà,
de l'altra fe desvaticanitzada?¹⁸

I així hem d'entendre els versos següents:

Pobre Infant, què esperes de nosaltres
Pau i amor, segons diuen.
Doncs mira, mira!,
(p. 23)

amb la qual cosa es veu temptat a demanar el retorn a la Gràcia; el retorn, concedit com un do, a «les mels eternes de la teva Innocència» (p. 24); i a aixecar-se pel creixement que duu a la crisi

Infant rosadenc, somrient,
Déu petit,
per què creixes?

Una possibilitat que no s'identifica amb les conclusions finals, ja que, si bé és una de les vies possibles, oferta al poema següent, no serà pas triada.

La quarta nadala, «Ànima meva», representa un diàleg amb la pròpia ànima demanant-li que s'abandoni al Misteri. Se sap que, naturalment, no «entendrà», però s'espera que pugui ser «triada, llampada, retinguda». Tot i així, l'ànima s'expressa un sol cop i dubta: «(No sé l'amor, vull creure, emperò)». No vol l'«eixut costum», però, ¿i la fe innocent que l'allunya de la seva essència i, per tant, li resta llibertat? La resposta és ben clara amb la referència cultural d'àmbit popular que se'ns ofereix:

Ànima meva,
rabadà, vols venir?

Diu ben clar que no, si recordem que «rabadà» és el pastor que a la nadala popular troba totes les excuses per no fer-ho. I amb aquesta conclusió arribem a la

17. *Ibid.*, p. 69.

18. P. QUART, *Quatre mil mots*, op. cit., p. 125.

cinquena nadala, «Racconto».¹⁹ La «història oficial» heretada que a «Pessebre crític» era posada en dubte, si no negada, es despulla ara de les «coses terribles i admirables» que s'hi afegiren després:

Al cap de temps i temps
s'aclariren les coses
(p. 27)

(«aclarir», irònicament). Fou «una meravella/sense esclat ni aparença», i l'observador no recorda «ni l'estel ni l'àngel» afegits més tard. També els viatgers («que em sembla que eren quatre», contrast de nou amb la història coneguda) tenien «les gales deslluïdes». Es recorda la tristesa de l'Infant, com si llegís «la història de demà»; o sigui, la metamorfosi soferta pel seu mateix missatge, la crueltat i la misèria que l'home ha maldat per imposar:

les guerres de costum (p. 28).

Malgrat tot, s'ha mantingut l'esperança,
la fe petita
com un pessebre al passadís (*id.*),

19. Cal recordar que alguns dels seus components ja havien quedat prefigurats en els poemes «Ombres de pessebre» i «Per Nadal», de *Saló de tardor*. D'altra banda, el conflicte desenvolupat al llarg de les nadeses —com la conclusió final— tampoc no és nou: l'havia expressat vint anys abans en *Allò que tal vegada s'esdevingué* (1936). Perquè, enfront d'Adam («no demano el retorn al Paradís... Però sí un cop de mà, un endreç general... una certa millora»), l'actitud de Caïm («Davant meu s'obren els camins de la terra») és bàsicament la mateixa amb què conclou el «sagal». També llavors, això tot just començava, i Querub —l'àngel-deia: «He sentit dir que teniu centúries per davant».

la fe en el mateix home, i en les directrius morals i vitals que el missatge de Crist, despullat de l'afegit per la «religió oficial», ha pogut deixar-nos (vegeu més amunt la citació recollida a la nota 18). O, com també diu als «Versos elementals als catalans de 1969», ajuntant aquesta via amb la nostra concreta de recuperació política:

Catalunya, València, les Illes,
la Gran Catalunya,
amb la gent i la terra i la llengua,
i el passat i el present
i el futur que ens espera,
bo i dolent, infal·lible!

Tot depèn, sapiguem-ho!
de la fe, de l'amor,
de les obres.
Tot depèn de nosaltres.²⁰

La confiança vers el futur que comprenen aquests versos per un món millor dins la mateixa vida, lligat a la realitat més empírica, i on l'home pugui realitzar-se abans de morir, és la mateixa a la qual arriba el «sagal». S'ha acceptat la pròpia condició d'home i s'ha renunciat ja a aquell Edèn primigeni. Si no fos així, mort —i possible resurrecció— serien l'única via a l'esperança que l'home sempre necessita. Però no és la mort el que es demana («no em voldria pas morir») perquè

...això tot just comença.

JOAQUIM NOGUERO I RIBES

20. P. QUART, *Quatre mil mots*, op. cit., p. 131.

Abans no: un cas d'expletiu obligatori, per Teresa Cabré Monné

Un tipus de construcció sintàctica del català que encara no ha estat mereixedora d'un estudi descriptiu és la presència de l'adverbi *no* expletiu,¹ especialment en les subordinades adverbials temporals.

La construcció de què tractarem es caracteritza per l'ús d'*abans* seguit de *no* expletiu i pel caràcter obligatori d'aquest *no* expletiu, a diferència dels casos més usuals d'aquest tipus de subordinades

1. El terme expletiu s'aplica a aquells «mots que serveixen per a omplir la frase sense ésser necessaris per al sentit». *Vid.* Fabra, *DGLC*. Des d'aquest punt de vista, no se'n pot deduir res respecte a la seva obligatorietat sintàctica.

amb *abans que* i *fins que*, amb les quals manté uns paral·lèlismes evidents.

- (1) Hi vull arribar *abans no* es faci massa fosc.
- (2) Treu l'ampolla del congelador *abans no* peti el vidre.

Els casos de *no* expletiu de què donen compte les gramàtiques catalanes són els de les subordinades amb verbs de temor i els de les construccions comparatives:

- (3) Fes via a acabar-ho que tinc por que *no* arribi.